

IN

Revista Electrònica

IN **investigació**
novació

Educativa i Socioeducativa

*Cap a una educació plurilingüe: una proposta
d'investigació-acció*

Virginia Rosselló Lozano

Universitat de València
Institut de Recerca
del Valencià

Cap a una educació plurilingüe: una proposta d'investigació-acció

Resum

Aquest article té l'objectiu de presentar una formació de professorat en els principis de l'educació plurilingüe i pluricultural, així com d'oferir una proposta d'intervenció didàctica amb materials i recursos per a promoure el seu desenvolupament.

Després d'haver plantejat el projecte i la seva organització en forma de seminari, l'article exposa dues unitats didàctiques que mostren activitats concretes per a treballar la diversitat lingüística i cultural a les aules.

Paraules clau

Plurilingüisme, didàctica, investigació-acció, activitat, educació, innovació

Resumen

Este artículo tiene como objetivo presentar una formación de profesorado en los principios de educación plurilingüe y pluricultural, así como ofrecer una propuesta de intervención didáctica con materiales y recursos para promover su desarrollo.

Después de haber planteado el proyecto y su organización en forma de seminario, el artículo expone dos unidades didácticas que presentan actividades concretas para trabajar la diversidad lingüística y cultural en las aulas.

Palabras clave

Plurilingüismo, didáctica, investigación-acción, actividad, educación, innovación

Virginia Rosselló Lozano
Universitat de les Illes Balears.
Departament de Filologia espanyola, moderna i llatina

Per citar l'article

"Rosselló V. (2011). Cap a una educació plurilingüe: una proposta d'investigació-acció. *IN. Revista Electrónica d'Investigació i Innovació Educativa i Socioeducativa*, V. 2, n. 2, PÀGINES 3-18. Consultado en http://www.in.uib.cat/pags/volumenes/vol2_num2/rossello/index.html en (poner fecha)"

1. Introducció

Què significa aprendre llengües avui dia? Quin concepte en tenen les institucions educatives encarregades de formar als estudiants en aquest àmbit? Quins són els sabers i les destreses que s'han de desenvolupar no només en el pla lingüístic, certament, sinó també en el pragmàtic, interaccional, sociocultural, actitudinal?

La societat en la que vivim es caracteritza per una mobilitat geogràfica creixent, una necessitat de conèixer les llengües que ens envolten i la rellevància d'adquirir una actitud de tolerància i respecte envers els altres. Les fronteres nacionals, lingüístiques i culturals es sobrepassen i és difícil conviure-hi sense fer referència a les nocions de plurilingüisme i de pluriculturalitat.

Però, què és el plurilingüisme? El plurilingüisme és el coneixement de diverses llengües per una persona. El Diccionari de Termes Clau de ELE (CVC 1997-2010) defineix el terme com "la presència simultània de dos o més llengües en la competència comunicativa d'un individu i a la interrelació que s'estableix entre elles. Els coneixements i experiències lingüístiques d'un individu [...] s'organitzen en sistemes que es relacionen entre sí e interactuen, contribuint així a desenvolupar la competència comunicativa del subjecte." El plurilingüisme s'ha convertit en un element ineludible, una peça mestra a la definició del subjecte que aprèn i de la interacció didàctica. És a la vegada una realitat i un objectiu (Bono, M. 2008).

El plurilingüisme suposa el desenvolupament de competències de comunicació en diverses llengües, així com, de manera específica, d'una competència plurilingüe i pluricultural (Coste, Moore i Zarate, 1997). Requereix un repertori lingüístic flexible i diversificat, on hi tinguin cabuda totes les llengües que es coneixen, no només les d'aprenentatge reglat.

A escala europea, aquests conceptes han estat introduïts per les institucions i els organismes responsables de les polítiques educatives i lingüístiques. Es troben inclosos al Marc Comú Europeu de Referència per les Llengües (MCER. 2002, p. 4-5, 131-133), document del Consell d'Europa que des de la seva publicació al 2001, s'ha convertit en referencial ineludible per tots aquells que tenen a veure en l'ensenyament de llengües (els encarregats de dissenyar els programes, els autors de manuals escolars, els examinadors, els professors, els formadors de professors, etc).

A pesar d'aquestes directrius, a dins les institucions educatives, cada llengua continua a ser ensenyada com si fos la primera llengua amb la qual l'aprenent es troba després de la seva llengua materna. Així doncs, ens trobem amb una paradoxa: davant els esforços de preservar i impulsar el plurilingüisme que caracteritza a Europa i que es promou a partir de dels organismes responsables i de documents com el MCER, l'escola continua utilitzant un model d'aprenentatge de llengües basat en la suma de monolingüismes, la qual cosa impideix el desenvolupament d'una competència plurilingüe. Les llengües s'aïllen per ser apreses, i no es té en compte el bagatge lingüístic i cultural dels alumnes.

Si la didàctica de les llengües s'inscriu avui dia en el si d'una reflexió global de valorització i de promoció del plurilingüisme com un objecte comú en l'educació del

tots els alumnes (Moore, 2006), està clar que els objectius dels centres educatius han de canviar. EL MCER diu al respecte

[...]

Des d'aquesta perspectiva, la finalitat de l'educació lingüística es modifica profundament. Ja no es tracta d'aconseguir el domini d'una o dues, o fins i tot tres llengües, preses aïlladament, amb un parlant nadiu ideal com a model definitiu, sinó que la finalitat és desenvolupar un repertori lingüístic en què tinguin cabuda totes les habilitats lingüístiques. Això implica, evidentment, que les llengües ofertes en les institucions educatives haurien d'estar diversificades, i als estudiants se'ls hauria de donar l'oportunitat de desenvolupar una competència plurilingüe. A més a més, un cop es reconeix que l'aprenentatge de llengües és una tasca de tota una vida, el desenvolupament de la motivació, l'habilitat i la confiança dels joves de cara a una nova experiència lingüística fora de l'escola esdevé d'una importància cabdal. Les responsabilitats de les autoritats educatives, els organismes certificadors i examinadors i professors no es poden limitar només a l'assoliment d'un nivell determinat de domini d'una llengua concreta en un moment determinat en el temps, encara que, indubtablement, això sigui important.

[...]

L'interès de la nostra proposta radica en el fet que, si bé aquesta competència es considera fonamental en l'aprenentatge de les llengües, encara no ha estat prou considerada en el currículum ni en la pràctica escolar.

La nostra petita aportació al desenvolupament d'una educació plurilingüe, és la presentació d'aquest plantejament a un col·lectiu de professors, amb la intenció de realitzar una experiència pilot. L'aplicació a dins les aules d'activitats que comporten la utilització de diverses llengües és el nostre objectiu.

2. Formació del professorat en el plantejament d'una educació plurilingüe

Per donar a conèixer els principis d'aquest enfocament, es va optar per organitzar un seminari amb els principals actors del procés d'ensenyament-aprenentatge: els professors. Els professionals de l'ensenyança de la llengua han d'adequar les seves concepcions de com s'enseny i s'aprenen llengües a la societat actual, plural i diversa (Noguerol, A. 2008) i per tant és amb ells amb qui s'ha de treballar per a dur a les aules les innovacions educatives de manera coherent i cohesionada. La modalitat elegida ens permetia una actuació més propera, ja que requereix una implicació per part dels participants i no la simple assistència com auditori a una exposició magistral. Com a complement d'aquesta visió, la metodologia que més s'ajustava al que volíem fer era la investigació-acció. Pensam que aquest enfocament és molt útil en l'àmbit de l'educació, ja que, en paraules de Costello (2003) "és un procés espiral, flexible i crític. Fa èmfasi en la resolució de problemes pràctics. La duen a terme persones, professionals i educadors. Implica la investigació, la reflexió crítica i sistemàtica i l'acció. El seu objectiu és millorar la pràctica educativa. L'acció s'emprèn per a comprendre, avaluar i canviar." Seguint aquest model plantejarem l'activitat a partir d'una situació problema (és desitjable treballar la competència plurilingüe a les aules), per a continuar amb una planificació del que es podia fer (dur a terme propostes de treball amb diverses llengües); ho vàrem dur a la pràctica (cada participant al seu centre) i finalment reflexionarem sobre el que havia passat. La nova espiral d'acció començaria amb una revisió de la planificació per a tornar a actuar (Atweth i altres, 1998). Amb aquest plantejament, investigadors i participants col·laborarem estretament en cada un de les fases, característica essencial de la investigació-acció participativa (Blaxter, L., Hughes, C. i Tight, M. 2008).

A continuació exposarem quins varen ser els objectius i continguts dels seminaris.

Els objectius que volíem aconseguir eren:

- Conèixer els principis de l'educació plurilingüe i pluricultural.
- Analitzar els contextos plurilingües i les maneres d'actuar en aquests contextos.
- Presentar eines, recursos i materials per a treballar la diversitat lingüística.
- Dur a terme una proposta d'intervenció didàctica.

En quant als continguts, es van organitzar al voltant de dos pols articulats: una dimensió individual i una dimensió professional. La dimensió individual feia referència a l'adquisició per part del professorat d'uns coneixements bàsics de l'educació plurilingüe: concepte de plurilingüisme i pluriculturalitat, legislació al respecte: MCER i PLC¹, els enfocaments plurals de les llengües, la biografia lingüística, el reconeixement i la valorització de la diversitat lingüística i cultural a les societats o els prejudicis i els estereotips de les llengües. En quant a la dimensió professional, tenia l'objectiu de

¹ A partir del document *Per un projecte lingüístic per a l'escola catalana del segle XXI*, Conclusions de la Comissió Projecte Lingüístic de Centre, Consell Assessor de la Llengua a l'Escola (Junyent, C. (coordinadora), Balcells, J. Garcia, I., Mayans, P., Noguerol, A., Solé, D. Unamuno, V. 2002).

presentar als docents propostes concretes, materials i recursos per treballar la diversitat de llengües a dins les aules. L'aplicació d'algunes de les activitats/unitats didàctiques(UD) al context real era condició sine qua non per a l'obtenció dels crèdits del curs.

Més informació

http://cprpalma.caib.es/convo09_10/P061.pdf

3. Dues propostes concretes

Amb la finalitat d'oferir una visió més completa de l'experiència duita a terme, hem cregut oportú presentar dues unitats didàctiques incloses dins la nostra proposta d'una educació plurilingüe. Aquestes van ser elaborades al projecte EVLANG "Éveil aux langues à l'école primaire" dins el marc de l'acció Socrates Lingua 2, que atenia a la creació i avaluació d'eines didàctiques. Les activitats EVLANG comporten el treball amb diverses llengües i utilitzen el mecanisme del contrast, la comparança i la discriminació entre elles per a estimular la reflexió (Candelier, 2003). Així, les UD que exposam, plantegen exercicis sobre diversitat de llengües i cultures.

El material original² el conformen un recull d'orientacions per als docents, on s'explica de manera exhaustiva cada una de les sessions de les UD; un diari del mestre, per a reflexionar sobre la feina feta, materials per a l'alumnat i documents sonors. Aquí se n'ofereix un resum.

3.1. Les llengües dia a dia³

Aquesta unitat didàctica té com a objectiu principal descobrir els noms dels dies de la setmana en diverses llengües i deduir-ne un principi de formació de paraules per composició.

Els cursos a qui s'adreça són els dos darrers de primària i els primers de secundària.

Les llengües que es treballen són l'alemany, l'àrab, el grec, l'hebreu, l'italià, el portuguès, l'anglès, el francès i el gal·lès.

La duració és de 4 o 5 sessions de 30 a 45 minuts.

3.1.1. Descripció global de les activitats

El procediment general consisteix, en primer lloc, en fer descobrir als alumnes els noms dels dies de la setmana en diferents idiomes. Aquests estan escrits en targetes i desordenats. Recolzant-se en l'escriptura, als estudiants se'ls convida a classificar els noms dels dies llengua per llengua. Per a verificar la seva classificació, escolten els

² "L'éveil aux langues dans l'Ecole Primaire" - Projet Socrates/Lingua 42137-CP-1-97-FR-Lingua-LD. Posteriorment va continuar a Jaling, Projet Socrates Comenius 95040-1-CP-2001-1-DE-Comenius-C21

³ *Les llengües dia a dia*. Material elaborat per Candelier, M i l'equip d'Evereux. Universitat René Descartes. Paris V. Traducció Noguerol, A. i Unamuno, V. UAB, Departament de Didàctica de la Llengua.

noms dels dies de la setmana en les mateixes llengües, enregistrades a un CD. Llavors se'ls demana que ordenin les paraules de cada una de les llengües, recolzant-se novament en l'audició. El que es pretén és desenvolupar la seva discriminació auditiva de sons no habituals, i la capacitat d'establir correspondències grafia-so diferents a les correspondències habituals. També es cerca tant desenvolupar l'atenció en la forma escrita, com la competència d'identificar la repetició de parts comunes, per finalment deduir un principi de formació paraules per composició.

Descobreixen també lletres (alfabets) no habituals, com és el cas de l'àrab i l'hebreu, que no els permeten recolzar-se en l'audició del CD per ordenar els noms dels dies. Es recorre llavors a calendaris autèntics, que focalitzen una altra vegada l'atenció en la forma escrita i conscienciant-los de l'existència de sentits de lectura diferents de l'esquerre-dreta habitual.

Aquest suport didàctic pretén també contribuir al desenvolupament d'actituds positives en front a la diversitat.

3.1.2. Visió general de les sessions

Sessió	Activitats	Llengües de treball	Documents	Interdisciplinarietat / transversalitat
Sessió 1	Descobrir els noms escrits dels dies de la setmana en 6 llengües, desordenades. Els alumnes proposen una classificació per llengües i justifiquen la seva elecció.	alemany àrab grec, hebreu, italià, portuguès	escrits	(eventualment)
Sessió 2	S'escolten tres de les sis llengües treballades el dia anterior. Els alumnes verifiquen la classificació efectuada a la sessió 1 i ordenen els noms dels dies en cada llengua (Quan sigui possible a partir de l'audició).	alemany grec àrab	escrits i sons	Descobriments culturals del país
Sessió 3	Treball específic amb un calendari àrab autèntic: ordenar els dies, identificació de la direcció de la lectura.	àrab	escrits i sons	arts plàstiques: cal·ligrafia (àrab)
Sessió 4	Audició de les tres llengües restants. Idèntiques activitats que a la sessió 2	italià portuguès hebreu	escrits i sons	arts plàstiques: cal·ligrafia (hebreu); descobriments culturals dels països
Sessió 5 (opcional)	Verificació-consolidació, de les capacitats adquirides durant les sessions precedents: classificació a partir de l'escriptura, verificació i ordenació a partir del CD de tres noves llengües d'alfabet llatí.	anglès francès gal·lès	escrits i sons	descobriments culturals dels països.

Allemand	grec	arabe	italien
MONTAG Lun	ΔΕΥΤΕΡΑ Lun	السبت Sam	LUNEDÌ Lun
DIENSTAG Mar	ΤΡΙΤΗ Mar	الأحد Dim	MARTEDÌ Mar
MITTWOCH Mer	ΤΕΤΑΡΤΗ Mer	الاثنين Lun	MERCOLEDÌ Mer
DONNERSTAG Jeu	ΠΕΜΠΤΗ Jeu	الثلاثاء Mar	GIOVEDÌ Jeu
FREITAG Ven	ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ Ven	الأربعاء Mer	VENERDÌ Ven
SAMSTAG Sam	ΣΑΒΒΑΤΟ Sam	الخميس Jeu	SABATO Sam
SONNTAG Dim	ΚΥΡΙΑΚΗ Dim	الجمعة Ven	DOMENICA Dim

portugais	portugais	portugais	hébreu	
DOMINGO Dim	DOMINGO Dim	יום א' Dim		
2a FEIRA Mar	SECUNDA FEIRA Lun	יום ב' Lun		
3a FEIRA Mer	TERÇA FEIRA Mar	יום ג' Mar		
4a FEIRA Jeu	QUARTA FEIRA Mer	יום ד' Mer		
5a FEIRA Ven	QUINTA FEIRA Jeu	יום ה' Jeu		
6a FEIRA Sam	SEXTA FEIRA Ven	יום ו' Ven		
SÁBADO Dim	SÁBADO Sam	יום שבת Sam		

3.2. 1, 2, 3... 4000 llengües!⁴

Aquesta UD té com a objectiu descobrir les relacions entre les llengües i el seu agrupament en famílies lingüístiques.

Els cursos a qui s'adreça són 6è de primària i 1r de secundària.

Les llengües que es treballen són: alsacià, basc, coreà, croat, txec, finès, gaèlic (irlandès), hindi, hongarès, italià, khmer (cambotjà), neerlandès, noruec, occità, persa, polonès, portuguès, romanès, romaní, rus, wolof

La duració és de cinc sessions de 30 a 40 minuts.

3.2.1. Descripció global de les activitats

Aquesta unitat té l'objectiu de fer descobrir l'existència de famílies de llengües. Es parteix de les famílies "properes" als alumnes, és a dir, de les llengües romàniques i germàniques, i de manera progressiva s'arriba a plantejar-se l'existència d'una única llengua que seria l'origen de totes les altres. Es passa per la família indoeuropea i s'evoquen ràpidament les altres grans famílies. Aquests descobriments es fan a partir de la constatació de les semblances o diferències en la manera de comptar de l'1 al 8 en unes 20 llengües. La primera aproximació es realitza mitjançant documents escrits. Tot seguit es combina l'audició amb l'observació de l'escriptura. Es dona importància a la localització geogràfica de les llengües i de les famílies lingüístiques. Aquesta unitat pot ser un punt de partida per a un treball sobre la prehistòria. També es pot prendre com a referència les dues mans (la base 10) i fer un treball amb la numeració i la cultura.

3.2.2. Detall de la primera sessió

Aquesta primera sessió planteja l'activitat d'introducció i activació dels coneixements previs de tota la unitat. Es fa a partir d'un document en portuguès, el títol de la unitat didàctica. Així se centra l'atenció de l'alumnat sobre les possibilitats de comprendre altres llengües i en concret la numeració. En un segon moment es proposa una recerca a partir dels números 1 al 8 en nou llengües diferents que pertanyen a tres famílies de llengües indoeuropees. La consigna del treball és molt oberta perquè els nois i noies facin una recerca el més oberta possible. El material consta de diferents fitxes (cartes) que representen flors amb 8 pètals. Cal pensar que els nois i noies agruparan les fitxes que són de la mateixa família. Al final, el mestre o mestra introduirà la noció de "família lingüística" y dirà los noms de les tres famílies.

⁴ 1, 2, 3...4000 llengües! Material elaborat per Candelier, M., Macaire, D. i Warton, S. Université René Descartes. Paris V. Traducció Noguerol, A. i Vilà, N. UAB, Departament de Didàctica de la Llengua

Objectius

- Reconèixer en la llengua escrita l'existència de pareguts entre les paraules de llengües diferents.
- Ser capaç de reagrupar les llengües en funció de pareguts constatats (en la llengua escrita) entre els elements lexicals.
- Saber que els grups de llengües que s'assemblen constitueixen el que anomenem les "famílies de llengües".
- Saber que existeixen tres famílies de llengües anomenades "llengües romàniques", "llengües germàniques" i "llengües eslaves" i conèixer-ne el nom d'algunes d'aquestes.

Material

- La frase [Uma, duas, três... quatro mil línguas](#), retallada en els seus components.
- 16 fitxes del material per a l'alumnat.

Desenvolupament

1.- Posada en situació

Es tracta de compondre en portuguès la frase que significa 1, 2, 3 ... 4000 llengües:

[Uma, duas, três... quatro mil línguas.](#)

Es donaran els cinc elements per separat. Direm, per exemple, que es tracta d'un document secret que ens revela una de les riqueses més importants del món. Explicarem que aquest document s'ha trobat complet, però repartit en diversos fragments.

La consigna donada als alumnes serà que recomposin el document ordenadament i el tradueixin al català.

Les modalitats d'aquesta activitat de descobriment poden ser molt diverses (treball individual, col·lectiu, en grup ...). Si el mestre o la mestra sap que té a la classe alumnes que parlen portuguès, tractarà d'implicar-los el millor possible a l'activitat.

Aquesta posada en situació té com a objectiu que els alumnes prenguin consciència de la possibilitat que han tingut d'entendre la numeració en portuguès gràcies a les similituds amb el català. Cridam així la seva atenció sobre els fenòmens de pareguts/diferències entre llengües, determinants en la situació d'investigació.

2. Situació d' investigació

- Fer grups de 3 o 4 alumnes.
- Distribuir a cada grup un joc de 16 fitxes retallades, prèviament mesclades.
- Demanar: “Què podem fer amb tot això?”
- Indicar que cada grup ha de fer una proposta per a presentar als altres grups.

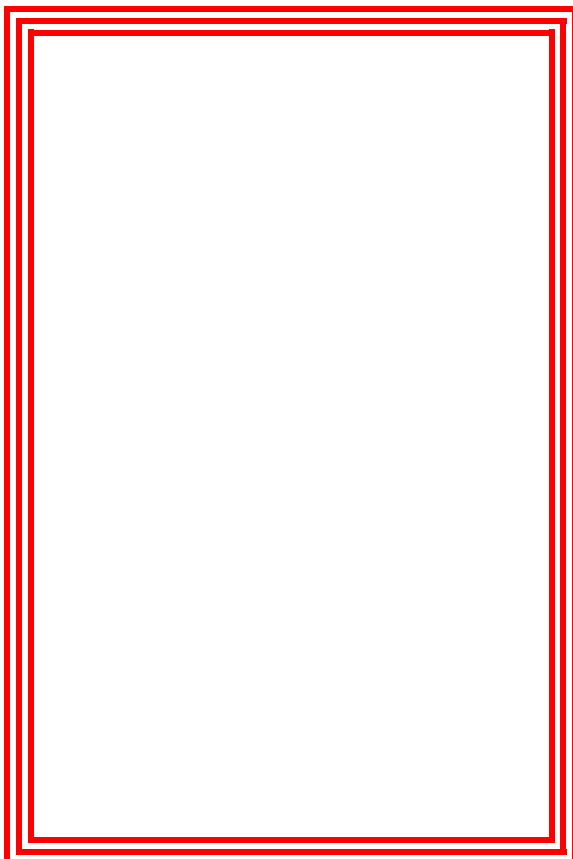
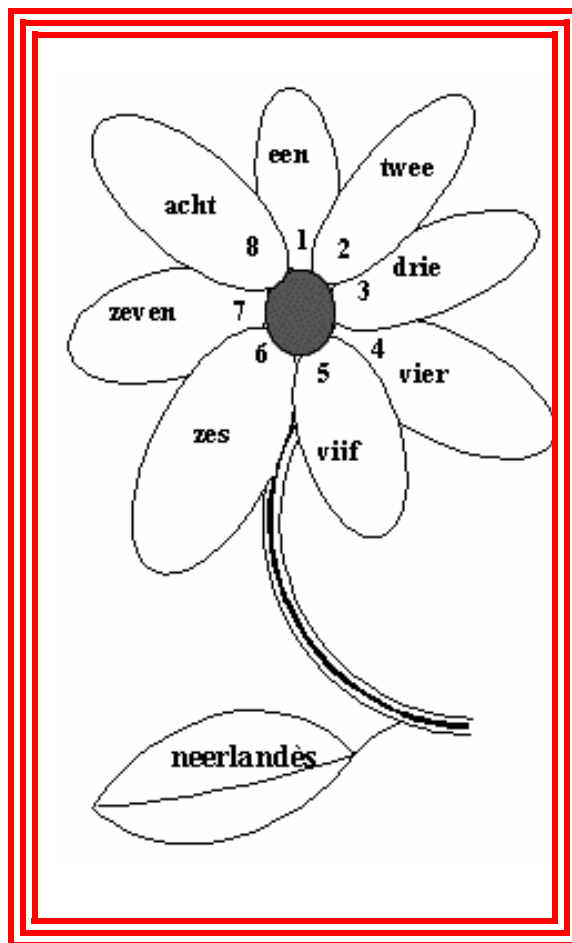
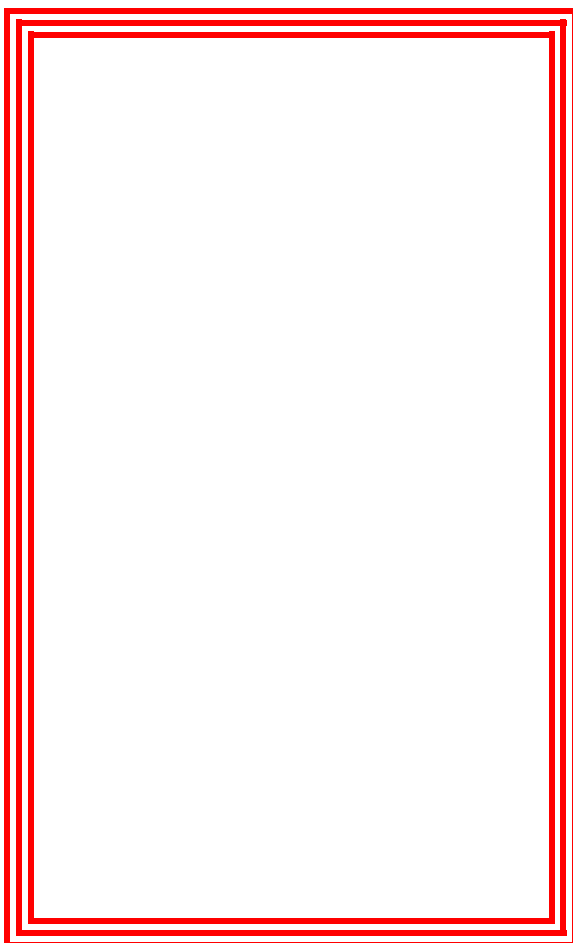
3.- Síntesis-estructuració, fixació

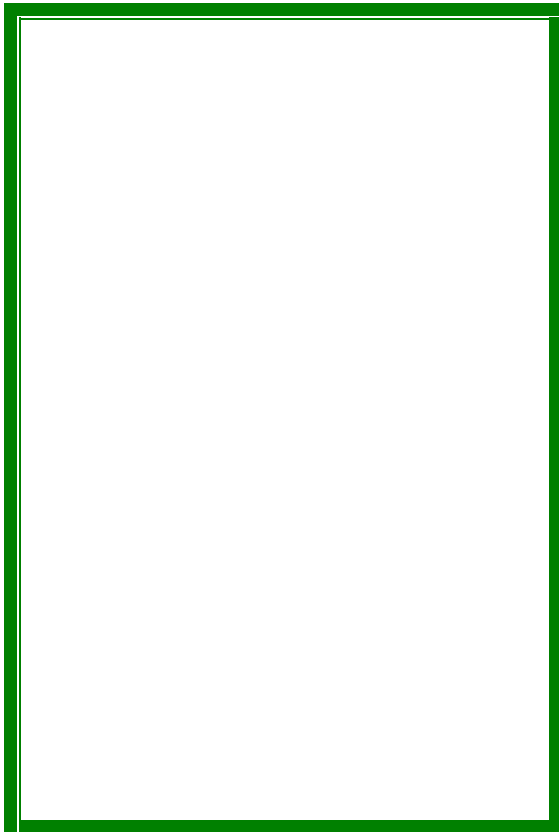
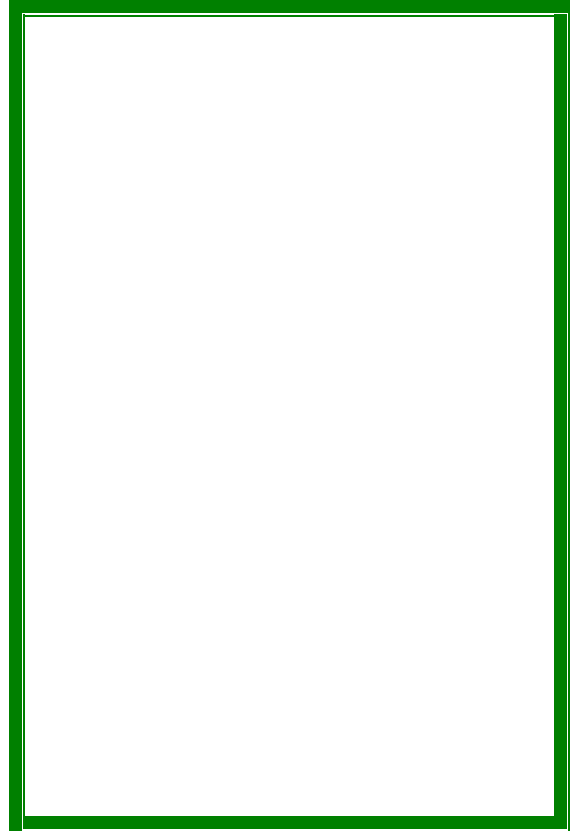
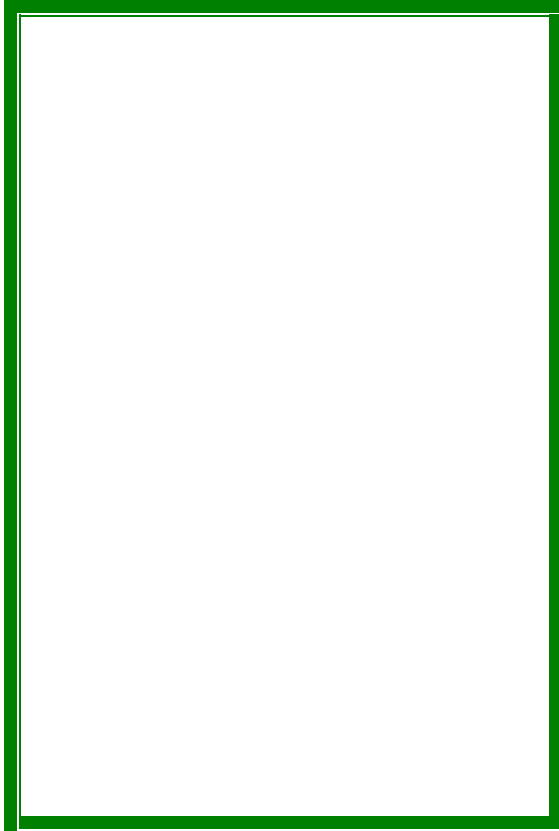
- Presentació per part de cada grup de les seves propostes i justificació de les mateixes.
- Al final d'aquesta etapa, han de poder arribar a las següents constatacions:
- Hi ha tres grups de fitxes, que corresponen a llengües que s'assemblen. Podem, doncs, parlar de “famílies de llengües” (els ajudarà el material de colors).
 - N.B.: és suficient amb una aproximació superficial de la noció de família de llengües: una família = un conjunt de llengües que es pareixen. Desenvoluparem i precisarem aquesta noció a la sessió 4.

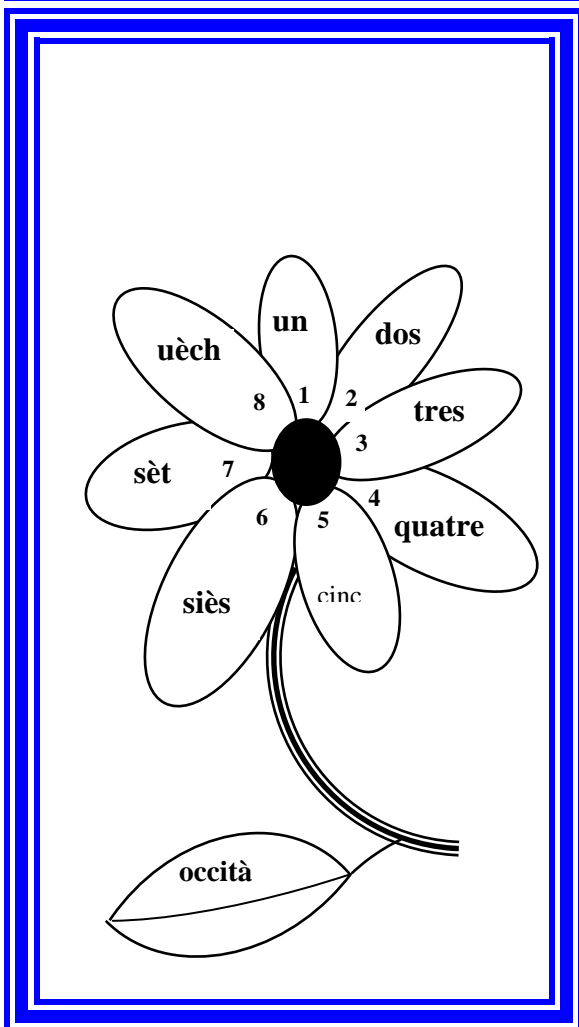
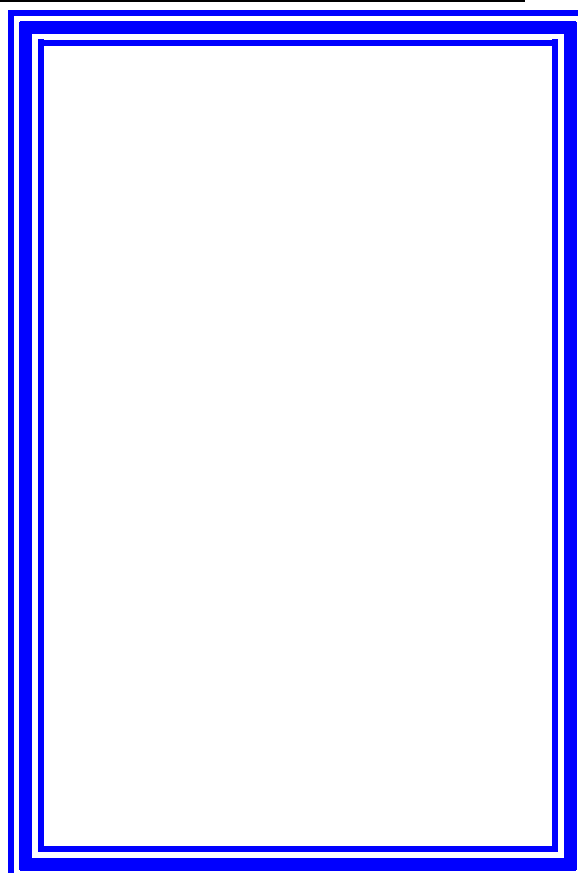
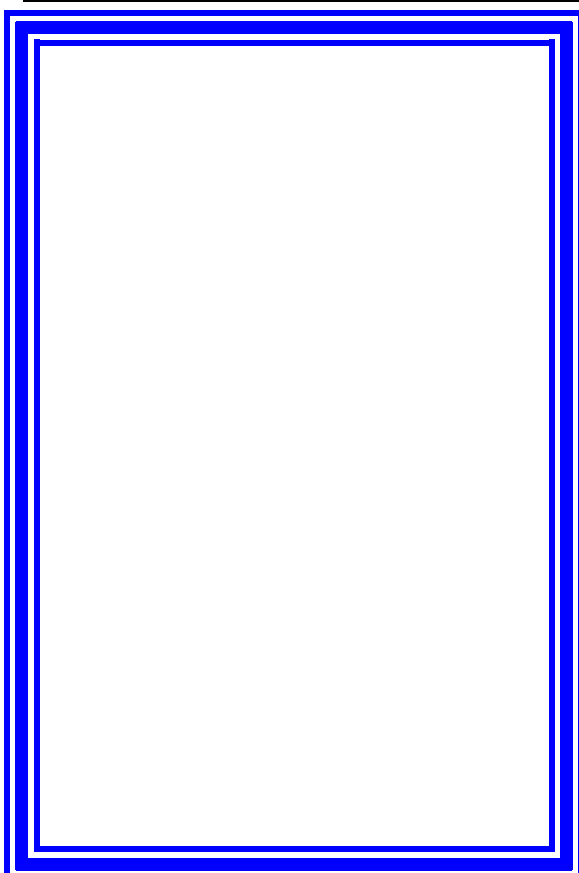
Aquestes tres famílies són:

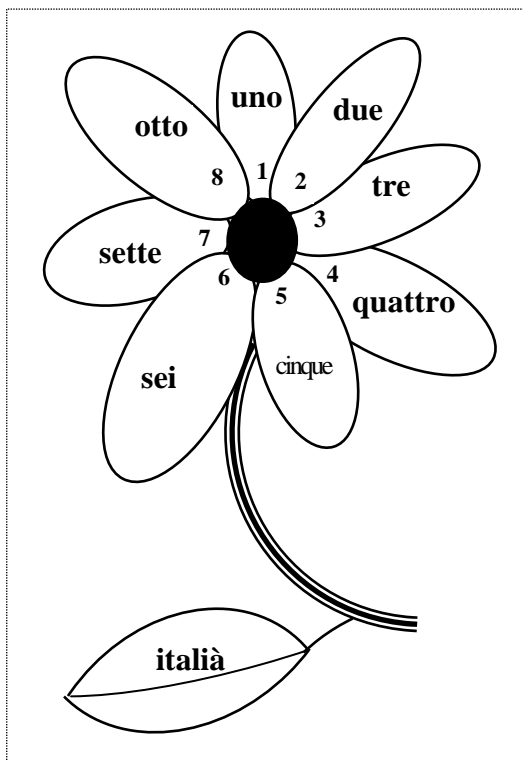
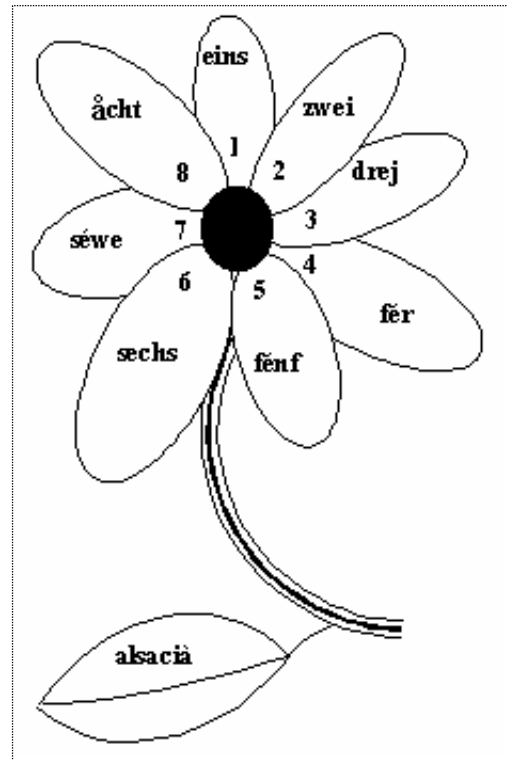
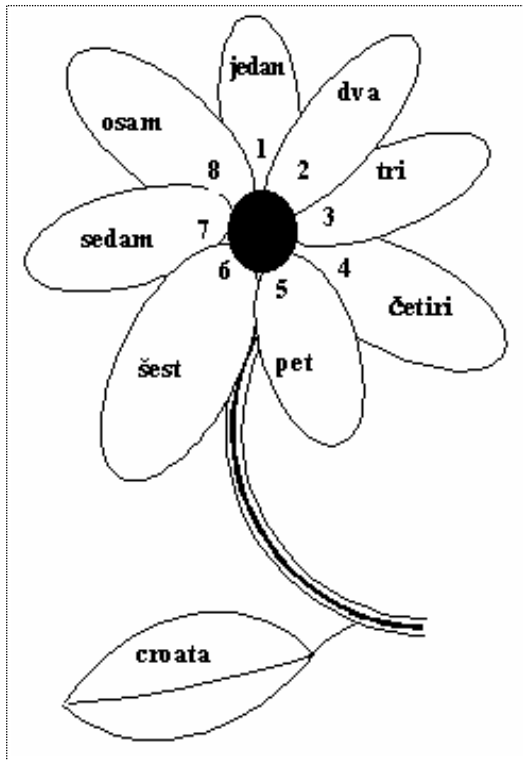
- les llengües germàniques: alsacià, neerlandès, noruec;
- les llengües eslaves: croata, polonès, txec;
- les llengües romàniques: italià, occità, romanès – a les que s'afegiran el portuguès i el català a partir de les semblances constatades.

Es pot fer que l'alumnat escolti el so de les paraules que acaben de classificar.

Referències bibliogràfiques

- Atweth, B., Kemmis, S i Weeks, P. (1998): Action Research in Practice: Partnerships for Social justice in Education. London: Sage.
- Blaxter, L., Hughes, C. i Tight, M. (2008). Cómo se investiga. UK: Open University Press UK Limited.
- Bono, M (2008). Ressources plurilingües dans l'apprentissage d'une troisième langue: aspects linguistiques et perspectives didactiques. Tesi doctoral. Paris: Université Sorbonne Nouvelle-Paris 3
- Candelier, M. (2003) L'éveil aux langues à l'école primaire. Belgique: De Boeck.
- Candelier, M. i l'equip d'Evereux. (2001). Les llengües dia dia. Université René Descartes. Paris V. Traducció Noguerol, A. i Unamuno, V. UAB, Departament de Didàctica de la Llengua a <http://webs2002.uab.es/jaling/>
- Candelier, M., Macaire, D. i Warton, S. (2001). 1, 2, 3...4000 llengües! Université René Descartes. Paris V. Traducció Noguerol, A. i Vilà, N. UAB, Departament de Didàctica de la Llengua a <http://webs2002.uab.es/jaling/>
- Consejo de Europa (2002). Marco común europeo de referencia para las lenguas: aprendizaje, enseñanza, evaluación. Madrid: Ministerio de Educación, Cultura y Deporte, Instituto Cervantes, Anaya, 2003 (<http://cvc.cervantes.es/obref/marco/>, 2002).
- Coste, D., Moore, D. i Zarate, G. (1997). Compétence plurilingue et pluriculturelle. Strasbourg: Division des politiques linguistiques, Conseil de l'Europe.
- Costello, P. (2003). Action research. London: Continuum:
- Instituto Cervantes (1997-2010). Diccionario de términos clave de ELE .Madrid: Centro Virtual Cervantes (http://cvc.cervantes.es/ensenanza/biblioteca_ele/diccio_ele/indice.htm)
- Moore, D. (2006). Plurilinguismes et école. Paris: Didier, Collection LAL.
- Noguerol, A (2008). El tratamiento integrado de las lenguas en el marco europeo, en Textos de Didáctica de la Lengua y de la Literatura, número 47: 10-19.